

Asia: VN/25975/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Lausunnonantajan lausunto

1. Edistääkö hallituksen esitysluonnos nykyistä paremmin potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista?

Vanhusasiavaltuutettu on uusi, itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Osa tätä tehtävää on seurata lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin. Arvioimme esitysluonnosta iäkkäiden ihmisten näkökulmasta.

Ehdotettavan lain yhdeksi tavoitteeksi todetaan, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja olisi saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti. Vanhusasiavaltuutettu pitää tätä tärkeänä ikääntyneiden asiakkaiden sekä potilaiden oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen kannalta.

Suomessa oli vuoden 2020 lopussa noin 1,3 miljoonaa 65 vuotta täyttänyttä henkilöä. 75-84-vuotiaita on noin 400.000 ja 85 vuotta täyttäneitä noin 155.000. Ennusteiden mukaan vuonna 2030 yli 65-vuotiaita on noin 1,45 miljoonaa. (Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2021 Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2021 (julkari.fi)).

Esitysluonnoksessa arvioidaan vaikutuksia kansalaisten asemaan ja toimintaan yhteiskunnassa ja todetaan, että toiminnan keskittäminen hyvinvointialueille yhdenmukaistaa kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia tilanteissa, joissa he tarvitsevat kyseisiä palveluita.

Esityksessä todetaan, että sosiaaliasiavastaavia ja potilasasiavastaavia olisi nimettävä riittävästi ottaen huomioon potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeet. Ikääntyneistä potilaista ja asiakkaista moni on usean samanaikaisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun tarpeessa ja he saattavat tarvita myös asianmukaista tukea ja kiireetöntä neuvontaa oikeuksiensa sekä oikeusturvansa toteutumisessa. Potilas- ja sosiaalisvastaavien riittävyyden ohella on varmistettava heidän

osaamisensa ja tehtäväalan tuntemus koskien ikääntyneiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja niiden käyttöä.

Potilasasiavastaavien sekä sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden tosiasiallinen turvaaminen on koko uudistuksen tavoitteiden kannalta erittäin olennaista.

2. Onko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa pääasiassa hyvinvointialueiden, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän järjestämänä? (2 ja 3 §)

Toiminnan järjestäminen hyvinvointialueiden toimesta lisännee yhdenmukaisia toimintatapoja ja asiakkaiden ja potilaiden yhdenvertaisuutta mikäli samalla turvataan heidän riippumattomuutensa.

3. Onko potilasasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa erikseen

- a. valtion mielisairaaloissa
- b. Puolustusvoimien terveydenhuollossa
- c. Vankiterveydenhuollossa
- d. Työterveyslaitoksessa? (4 §)

-

4. Ovatko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riittävyttä ja vastuuhenkilön nimeämistä koskevat säännökset tarkoituksenmukaisia? (2 § 4 momentti, 4 § 4 momentti)

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan esimerkiksi ikääntyneiden voivan tarvita runsaammin neuvontaa. On erittäin tärkeää, että neuvontaan osoitetaan riittävästi voimavaroja hyvinvointialueilla. kun arvioidaan potilasasia- ja sosiaaliasiavastaavien sekä vastuuhenkilöiden resurssitarpeita.

Perusteluissa todetaan myös, että asiakkailla tulisi olla mahdollisuus saada tarvitsemiaan potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien palveluja siten, että vastaavat ovat tosiasiallisesti riittävästi tavoitettavissa esimerkiksi puhelimitse, sähköpostitse ja kirjeitse sekä tarvittaessa tavattavissa henkilökohtaisesti tai esimerkiksi video- tai etäyhteyden avulla.

Kaikilla ei ole mahdollisuutta tai taitoja käyttää internettiä. Esimerkiksi vain vajaa kolmannes 75-89 -vuotiaista käytti internettiä päivittäin tai lähes päivittäin vuonna 2019. Nuoremista, 65-74 -vuotiaista, käyttäjiä oli kaksi kolmasosaa. Suuri enemmistö yli 75-vuotiaita on edelleen internetin ja sähköisten sosiaali- ja terveyspalveluiden ulottumattomissa, vaikka kahden viimeisen vuoden aikana niiden käyttö onkin lisääntynyt. Lähde: Rasi Päivi & Taipale Sakari (2020) Tuki, ohjaus ja koulutus. Ikääntyvät digitalisoituvassa mediayhteiskunnassa. Gerontologia 34(4)
<https://journal.fi/gerontologia/article/view/99601/57591>

Asiakkaan henkilökohtainen tapaaminen sekä muutkin ei-digitaaliset asiointitavat on mahdollistettava aina tarvittaessa.

5. Turvaako esitys riittävästi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden? (2 § 3 momentti, 4 § 3 momentti, 5 §)

Sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus toiminnassa on olennaisen tärkeää.

Lakiehdotuksen 2 § mukaan toiminta on järjestettävä yhtenäisenä hallinnollisena kokonaisuutena erillään hyvinvointialueen sote-huollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Tätä vanhusasiavaltuutettu pitää erittäin kannatettavana, samoin kuin 5 § mukaista riippumattomuuden ja puolueettomuuden turvaamista.

6. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön kelpoisuutta koskeva säännös tarkoituksenmukainen? (6 §)

Pykälässä mainittu tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus on välttämätöntä.

Perusteluissa todetaankin, että asiakkaan oikeusturvan toteutumisen kannalta sosiaaliasiavastaavan ja potilasasiavastaavan ammattitaidolla on oleellinen merkitys.

7. Onko esityksessä huomioitu asianmukaisesti asiakkaiden kielelliset oikeudet? (7 §)

Asiakkaiden ja potilaiden kielelliset oikeudet asioinnissa tulee turvata. On tärkeää huomioida heidän äidinkieltensä sekä heidän käyttämänsä kieli. Lisäksi neuvonnassa on käytettävä sellaista kieltä ja ilmaisuja, jotka ovat asiakkaalle selkeitä ja ymmärrettäviä. Asiakkaan mahdolliset erityistarpeet tulee ottaa huomioon ja tarvittaessa varata keskusteluun riittävästi kiireetöntä aikaa. Vanhuuden ja kielenkäytön tutkimus on osoittanut, että asiointiin liittyvä kielenkäyttö voi merkittävästi joko estää tai edistää asiakasta pääsemästä sopivien palveluiden piiriin (Tiililä U. Asiointikielen rooli vanhuspalveluiden saavutettavuudessa. Teoksessa Hippi ym, toim. Vanhuus ja kielenkäyttö, SKS 2020).

8. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät määritelty tarkoituksenmukaisesti? (8 §)

-

9. Ovatko rekisterinpitoa ja henkilötietojen käsittelyä koskevat säännökset asianmukaiset ja tarkoituksenmukaiset? (9 – 12 §)

-

10. Ovatko potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava –nimikkeet sopivat potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten uusiksi nimikkeiksi?

Kyllä.

11. Vapaamuotoiset huomiot

Sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien tehtäväalueesta, toiminnasta sekä toiminnan riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta tulee lisätä tiedotusta helposti saatavissa ja saavutettavissa olevilla tavoilla.

On lisäksi tärkeää, että asiakkaat saavat helposti tiedot alueensa sosiaali- ja potilasasiavastaavista sekä heidän yhteystiedoistaan. Tiedot tulee olla sosiaali- ja terveystieteiden käyttävien saatavilla muutenkin kuin sähköisesti internetissä.

Topo Päivi
Vanhusasiavaltuutettu